

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В РІЗНИХ ПРОСТОРОВИХ ФОРМАХ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

*Працею, а не війною, людина виявляє свою мужність;
працею більше, ніж правом, підтримується правосуддя;
і якщо коли-небудь рід людський досягне благоденства, то знову ж таки працею.
П'єр Прудон*

*Людина народжена для праці: праця становить її земне щастя; праця – найкращий
охоронець її моральності, і праця має бути вихователем людини.
Костянтин Ушинський*

На зламі ХХ–ХХІ ст. в Україні істотно погіршилася демографічна ситуація, що призвело до щорічного скорочення населення. Цей процес триватиме й надалі, принаймні впродовж найближчих десятиріч. Причини – занадто висока смертність, низька народжуваність і доволі «старе» населення. Крім того, Україна стала однією із найбільших країн – донорів робочої сили в Європі, де зовнішня трудова міграція перетворилася на об'єктивну реальність сьогодення. Потоки заробітчанства сформувалися в умовах низької заробітної плати в зареєстрованому секторі економіки, підвищеного рівня безробіття та вимушеної неповної зайнятості, поширення бідності та високого рівня маєтного розшарування населення, значного розриву в рівнях оплати праці в Україні й зарубіжних країнах (особливо в перерахунку на іноземну валюту за офіційним курсом).

Як наслідок, швидкими темпами почав зменшуватися трудовий потенціал України. Причому ці втрати мали специфічні ознаки в різних просторових формах організації українського суспільства. Аналогічне можна сказати і про формування та розвиток трудового потенціалу.

Усе це актуалізувало дослідження формування, соціально-економічного розвитку та використання трудового потенціалу як загалом, так і в просторових формах організації українського суспільства. Власне одним із таких досліджень є монографія Чорного Р. С. «Розвиток трудового потенціалу просторових форм організації українського суспільства» (2013)¹. Автор зумів донести до читача важливість вивчення особливостей розвитку трудового потенціалу в малих, середніх та великих містах і сільських поселеннях, акцентуючи увагу на тому, що від стану та перспектив розвитку трудового потенціалу різних просторових форм організації українського суспільства залежить не тільки життя міських і сільських мешканців, а й розвиток регіональної і місцевої економіки, що є нагальним питанням у контексті реформування адміністративно-територіального устрою держави. Чорний Р. С. наголошує на тому, що підтримка розвитку трудового потенціалу сприятиме зменшенню репресивності окремих поселень.

Актуальною, важливою і комплексною проблемою, яка вирішується в зазначеній монографії, є розробка спеціальної теоретико-методологічної бази, необхідної для дослідження розвитку трудового потенціалу в різноманітних просторових формах організації українського суспільства (зокрема, в міських і сільських поселеннях). Чорний Р. С. не тільки проаналізував та сформував низку методологічних підходів до вивчення об'єкта дослідження, а й розвинув їх. Це дало змогу автору зробити ряд важливих висновків на основі отриманих ним результатів.

У першому розділі монографії «Базові дефініції дослідження трудового потенціалу в просторових формах організації українського суспільства» Чорний Р. С. обґрунтовує суть економічних категорій «трудова потенціал» та «розвиток трудового потенціалу», розглядає трансформацію компонентної структури трудового потенціалу в нових умовах гуманізації праці, окреслює просторові форми організації українського суспільства як середовище розвитку трудового потенціалу. Особливий інтерес становить зроблене автором узагальнення еволюційного формування підходів до вивчення трудового потенціалу та виокремлення ключових положень у дефініціях поняття «трудова потенціал», запропонованих різними авторами.

Отримані висновки послужили основою вихідних позицій авторського дослідження. Цікавими видаються і погляди Чорного Р. С. на цивілізаційний вимір розвитку поняття трудового потенціалу в рамках дискурсу праці. Інноваційне бачення автором просторових форм організації українського суспільства як середовища розвитку трудового потенціалу дало йому виявити й окреслити основні детермінанти специфіки розвитку трудового потенціалу в розрізі таких форм.

У другому розділі «Теоретичні основи вивчення трудового потенціалу в просторових формах організації українського суспільства» Чорний Р. С. аналізує теоретичні підходи до поширення просторових форм організації суспільства у взаємозв'язку з розвитком трудового потенціалу, розкриває особливості дослідження трудово-го потенціалу в світлі формування теоретичних положень

¹ Чорний Р. С. Розвиток трудового потенціалу просторових форм організації українського суспільства : монографія / Р. С. Чорний. – Львів : ІРД НАН України, 2013. – 327 с.

розвитку сучасного суспільства, окреслює підходи до дослідження розвитку трудового потенціалу в просторових формах організації українського суспільства в умовах глобалізації та подає дискурс теорії трудового потенціалу вітчизняної наукової думки.

Автор справедливо вважає, що основними детермінантами специфіки розвитку трудового потенціалу різних просторових формацій є можливості трудової діяльності: наявність робочих місць; рівень ділової активності; сприятливе бізнес-середовище для поширення самозайнятості; умови трудової діяльності (рівень матеріально-технічного оснащення, безпека на робочому місці тощо); можливість територіальної мобільності та вибору кращих умов праці; доступ до інформації; формування правової культури; дотримання норм трудового права та ін.

У монографії представлено новий погляд на перспективи розвитку трудового потенціалу за умови «вертикальної» спрямованості побудови ідеального міста, що потребує перегляду теоретичної спадщини з урахуванням сучасних знань та інформації.

Чорний Р. С. робить спробу здійснити синтетичний виклад концепції соціалістичного розселення та його взаємозв'язку із процесами формування, розвитку та використання трудового потенціалу, що дало змогу дійти несподіваних, але адекватних реальності висновків. Ідеться передусім про детермінуючу роль соціальної функції влади (управління людськими ресурсами) у зазначених вище процесах.

З огляду на необхідність удосконалення управління розвитком великих міст України надзвичайно важливим є доробок автора, що стосується виявлення та аналізу ключових конфліктогенних тенденцій розвою таких міст і їх впливу на розвиток трудового потенціалу. Позитивним моментом є те, що Чорний Р. С. не тільки акцентує увагу читача на урбаністичних загрозах розвитку трудового потенціалу, а й пропонує заходи, реалізація яких сприятиме подоланню таких загроз.

Цінними для практики господарювання є окреслені автором можливості розвитку трудового потенціалу крізь призму конфліктності суспільного розвитку.

Поділяємо точку зору Чорного Р. С. на те, що розгляд трудового потенціалу як системи зі складною внутрішньоконпонентною структурою потребує визначення його місця в сучасній глобалізованій системі. Безсумнівно, вплив глобалізації на розвиток трудового потенціалу виявиться через формування цілісного простору розвитку трудових потенцій понад межі державних кордонів.

Третій розділ «Правові аспекти забезпечення розвитку трудового потенціалу: макро-, мезо- та локальний виміри» автор присвятив конституційним засадам розвитку трудового потенціалу в Україні, відображенню особливостей розвитку трудового потенціалу просторових форм організації українського суспільства в нормативно-правовому полі держави, деталізації окремих правових аспектів регулювання трудового потенціалу із просторовою диференціацією забезпечення його розвитку.

Чи не найважливішим у цьому розділі є те, що Чорний Р. С. окреслює проблемність нормативно-правового регулювання розвитку трудового потенціалу в Україні як законодавчий процес, який має постійно коригуватися шляхом удосконалення чинного законодавства. Адже, як зазначає Чорний Р. С., формулювання теоретико-методологічних основ розвитку трудового потенціалу просторових форм організації суспільства потребує особливої уваги до правових аспектів регулювання сфери соціально-трудова відносин. У цьому контексті акцентується увага на необхідності конкретизації конституційних положень, що регламентують розвиток трудового потенціалу через виокремлення відповідних прав (на працю, відпочинок, участь у профспілках тощо) і обов'язків громадян.

У четвертому розділі монографії «Методичні основи дослідження розвитку трудового потенціалу в просторових формах організації українського суспільства» Чорним Р. С. обґрунтовано методи та інформаційне забезпечення розвитку трудового потенціалу в просторових формах організації українського суспільства, підбрано й описано методики кількісної та якісної оцінки трудового потенціалу, представлені у вітчизняній і зарубіжній науковій думці, запропоновано авторську методичку оцінки розвитку трудового потенціалу в просторових формах організації суспільства. Представлена методика дає змогу комплексно визначити перспективи поліпшення стану потенційних компонентів трудового потенціалу. І хоч практичне використання обґрунтованої Чорним Р. С. методички ускладнюється через брак необхідних для розрахунків даних, але результати її застосування здатні перевершити всі очікування з огляду на можливість відчутного покращення ситуації у сфері трудовідтворення і трудовикористання.

У п'ятому розділі «Фактори розвитку трудового потенціалу в просторових формах організації українського суспільства та їх класифікація» автор розкриває фактори розвитку трудового потенціалу на основі суб'єктної багаторівневості й процесності проходження фаз відтворювального циклу, аналізує фактори розвитку трудового потенціалу в міських поселеннях, висвітлює специфіку факторного впливу на розвиток трудового потенціалу в сільських поселеннях та обґрунтовує пріоритети забезпечення розвитку трудового потенціалу міських і сільських поселень через коригування факторного впливу.

Шостий розділ «Аналіз розвитку трудового потенціалу просторових форм організації українського суспільства (на прикладі Волинської області)» Чорний Р. С. присвятив оцінці проблем розвитку трудового потенціалу в міських та сільських поселеннях, аналізу особливостей його розвитку залежно від середовища формування й окресленню пріоритетів забезпечення розвитку трудового потенціалу міських і сільських поселень. Цей розділ побудований на цікавому аналітичному матеріалі, що робить його придатним для використання Волинською ОДА у практиці управління.

Монографія добре структурована й логічно викладена.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що монографія Чорного Р. С. становить самостійне завершене наукове дослідження, виконане на актуальну та важливу для господарювання тему, характеризується науковою новизною і має практичну значущість.

Отримані автором результати можуть бути використані при формуванні соціально-економічної політики держави, у практиці управління на всіх ієрархічних рівнях, а також у навчальному процесі у вищій школі.

Упровадження сформованих автором пропозицій дозволить поліпшити управління розвитком трудового потенціалу в різних просторових формах організації українського суспільства, покращити відтворення й використання трудового потенціалу.

Підсумовуючи, зазначимо, що монографія Чорного Р. С., без сумніву, буде корисною для всіх, хто професійно досліджує або просто цікавиться питаннями міської і регіональної економіки, соціальної економіки, ринку праці, економіки знань, стратегічного планування та управління. Призначена для управлінців, науковців, викладачів, аспірантів, студентів, підприємців.

С. Й. Вовканич,

*доктор економічних наук, професор,
Інститут регіональних досліджень НАН України,
Дійсний член Папської Академії соціальних наук
(Ватикан)*